

Zasady postępowania w cukrzycowym obrzęku plamki

Wytyczne Polskiego Towarzystwa Okulistycznego

Stan na dzień 10 czerwca 2014

Wytyczne zostały opracowane przez grupę ekspertów Polskiego Towarzystwa Okulistycznego w składzie (nazwiska w kolejności alfabetycznej):

- Prof. dr hab. n. med. Leszek Czupryniak
- Dr hab. n. med. Mariola Dorecka
- Prof. dr hab. n. med. Iwona Grabska-Liberek
- Dr n. med. Agnieszka Jamrozy - Witkowska
- Prof. dr hab. n. med. Krystyna Raczyńska
- Prof. dr hab. n. med. Bożena Romanowska-Dixon
- Dr Anna Skłodowska

© Copyright by Polskie Towarzystwo Okulistyczne 2014

Wszystkie prawa zastrzeżone. Żadna część poniższej publikacji nie może być kopiowana i przechowywana w jakimkolwiek systemie kopiowania danych, włączając fotokopie, kserokopie i inne, bez uprzedniej pisemnej zgody PTO. Prośby o możliwość wykorzystania materiałów zawartych w tej publikacji należy kierować do PTO.

Wytyczne Towarzystw naukowych (w tym wytyczne PTO) nie stanowią obowiązującego prawa i nie określają jedyne właściwego postępowania, a są jedynie wyrazem poglądów grupy ekspertów z danej dziedziny, które to poglądy odzwierciedlają aktualny stan wiedzy oparty na dostępnych wynikach badań naukowych.

Wytyczne nie zwalniają od osobistej odpowiedzialności pracowników opieki zdrowotnej w zakresie podejmowania właściwych decyzji dotyczących poszczególnych pacjentów.

Na każdej z osób praktykujących medycynę spoczywa osobista odpowiedzialność za stosowane metody lecznicze, których użycie powinno być oparte na gruntownej wiedzy i umiejętnościach praktycznych z zachowaniem niezbędnych warunków bezpieczeństwa własnego i pacjenta.

Czytelnik niniejszej publikacji jest zobowiązany do zapoznania się z aktualnymi wiadomościami na temat przedstawionych sposobów postępowania i farmakoterapii ze szczególnym uwzględnieniem informacji producentów na temat dawek, czasu i drogi podawania oraz efektów ubocznych stosowanych leków.

Wydawcy oraz redaktorzy niniejszego opracowania nie ponoszą odpowiedzialności za żadne szkody, które mogłyby być w jakikolwiek sposób związane z materiałem zawartym w tej publikacji.

Cukrzycowy obrzęk plamki

Cukrzycowy obrzęk plamki jest pojęciem węższym niż makulopatia cukrzycowa i może dojść do niego w przebiegu makulopatii. Makulopatia **jest objawem retinopatii cukrzycowej** i jest najważniejszą przyczyną utraty widzenia w populacji osób chorujących na cukrzycę. Przerwanie bariery krew-siatkówka doprowadza do zwiększonej przepuszczalności naczyń i gromadzenia się surowiczego płynu i lipidów w plamce, prowadząc do pogorszenia widzenia.

Cukrzycowy obrzęk plamki może rozwinąć się w każdej postaci retinopatii cukrzycowej. Częściej rozwija się u pacjentów z długoletnią cukrzycą i z bardziej zaawansowaną postacią retinopatii. Ogólnie występuje w **14%** przypadków chorych na cukrzycę. Częstość występowania DME zależy od stopnia zaawansowania retinopatii, czasu trwania i rodzaju cukrzycy. Po 25 latach trwania cukrzycy **typu 1** DME rozwija się u około **29%**. W cukrzycy **typu 2** po 30 latach trwania choroby obrzęk plamki występuje u około **28% leczonych insuliną** i u **14% leczonych doustnymi lekami p. cukrzycowymi**. CSME rozwija się u ok. 3% chorych z łagodną postacią retinopatii nieproliferacyjnej, u 38% z zaawansowaną postacią retinopatii nieproliferacyjnej i w 71% w oczach z PDR. Nieleczony CSME prowadzi u 29% oczu do znacznego pogorszenia widzenia w ciągu 3 lat.

Konwencjonalnie, **cukrzycowy obrzęk plamki definiowany jest jako obecność płynu lub wysięków twardych na obszarze 1 dd od centrum plamki**. Definicja klinicznie znamiennego obrzęku plamki została wprowadzona w celu charakterystyki stopnia zaawansowania zmian oraz ustalenia wskazań do laseroterapii.

Klinicznie znamieny obrzęk plamki według ETDRS to:

1. Obrzęk siatkówki w obszarze do 500 um od centrum dołączka
2. Wysięki twarde zlokalizowane w odległości mniejszej niż 500um od dołączka z towarzyszącym zgrubieniem przyległej siatkówki, które może być poza granicą 500 um
3. Obrzęk siatkówki zajmujący obszar przynajmniej 1 DD (disc diameter, średnica tarczy nerwu II) jeśli któraś jego część leży w odległości mniejszej niż 1 DD od centrum dołączka

Dodatkowo klasyfikujemy obrzęk jako:

- a) Ogniskowy, spowodowany ogniskowymi nieprawidłowościami naczyniowymi, zwłaszcza mikrowłośniakami, bardzo często otoczonymi ogniskami wysięków twardych, wyznaczających jakby granice obrzęku
- b) Rozlany, spowodowany przez uogólniony przeciek z poszerzonych kapilar (z mikrowłośniaków i małych tętniczek) w biegunie tylnym. Ma on z reguły cechy symetryczności bez obecności wysięków

c) Cystoidalny (torbielowaty) obrzęk często związany z rozlanym obrzękiem gdzie akumulacja płynu następuje głównie w warstwie splotowatej zewnętrznej siatkówki, a obrzęk przyjmuje kształt płatków kwiatu

d) Mieszany - łączący w sobie elementy obrzęku miejscowego i rozlanego

Niekiedy cukrzycowy obrzęk plamki klasyfikowany jest jako:

a) Niedokrwienny, spowodowany okluzją naczyń okoła dołkowych powodujący poszerzenie strefy FAZ. Normalnie FAZ ma obszar 350-750 um, a w niedokrwiennym obrzęku często podwaja swój zasięg.

b) Wysiękowy

c) Mieszany

d) Obrzęk plamki wywołany obecnością trakcji szkliskowo-siatkówkowych

Badanie

Badanie podmiotowe:

1. Typ cukrzycy
2. Czas trwania cukrzycy
3. Kontrola glikemii (HbA1c), ciśnienia tętniczego i poziomu lipidów
4. Wywiad ogólny (choroby układu sercowo- naczyniowego, choroby nerek, neuropatie, stopa cukrzycowa, niedokrwistość, ciąża)
5. Stosowane leki
6. Wywiad okulistyczny

Badanie przedmiotowe:

1. Ostrość wzroku
2. Ocena odcinka przedniego w lampie szczelinowej
3. Pomiar ciśnienie śródgałkowego
4. Gonioskopia
5. Badanie dna oka po rozszerzeniu źrenic
6. Angiografia fluoresceinowa
7. OCT

Cel leczenia

Poprawa lub stabilizacja widzenia.

Postępowanie

Obecne metody leczenia obejmują laseroterapię, kortykosteroidoterapię miejscową, iniekcje preparatów anti-VEGF i witrektomię. Często monoterapia jest niewystarczająca, prawdopodobnie ze względu na złożony patomechanizm choroby.

Metody leczenia:

1. Terapia anti-VEGF.

Śródbłonkowe naczyniowe czynniki wzrostu (VEGF) to grupa molekuł, które inicjują rozrost nowych naczyń siatkówki, zwiększają przepuszczalność naczyń i działają prozapalnie. Liczne badania wykazały dużą skuteczność podawania preparatów anti-VEGF do komory ciała szklanego w DME. Inhibitory VEGF prowadzą do zmniejszenia obrzęku siatkówki i poprawy widzenia. Wadą leczenia jest konieczność powtarzania zastrzyków, co powoduje, że taka terapia może być kosztowna i uciążliwa dla pacjenta.

Obecnie stosowane preparaty anti-VEGF:

- A. Ranibizumab – skuteczność i bezpieczeństwo potwierdzona w badaniach RESOLVE, RIDE, RISE, RESTORE, READ-2, DRCR.net
- B. Bevacizumab – podawany poza wskazaniami rejestracyjnymi („off-label”). Terapia „off-label” odbywa się na odpowiedzialność lekarza; skuteczność potwierdzona w badaniach PACORES, BOLT

Na dzień dzisiejszy Ranibizumab jest jedynym lekiem zarejestrowanym i dopuszczonym do leczenia DME w Polsce

2. Fotokoagulacja plamki (FK) ogniskowa lub grid.

Jest to leczenie standardowe od 1985 roku oparte na wynikach badania ETDRS, które zmniejsza o połowę ryzyko średniej utraty widzenia u pacjentów z klinicznie znamienym obrzękiem plamki w ciągu 3 lat. Zaletami laseroterapii w porównaniu do iniekcji doszklistkowych są niski koszt, rzadsze wykonywanie zabiegu, mniej powikłań. Z drugiej strony laser niszczy fotoreceptory powodując powstawanie mroczków w polu widzenia. W badaniach porównawczych iniekcje doszklistkowe w monoterapii wywierały lepszy efekt na poprawę lub stabilizację widzenia w porównaniu do fotokoagulacji w monoterapii (RESTORE, READ-2), w związku z tym preparaty anti-VEGF są coraz częściej stosowane jako leki I rzutu w leczeniu DME. Niektóre badania wskazują także na synergistyczne działanie laseroterapii plamki i iniekcji doszklistkowych. Aby zmniejszyć uszkodzenie tkanek siatkówki wprowadzono lasery mikropulsowe, które oszczędzając fotoreceptory teoretycznie nie powodują powstawania mroczków.

Ogniskową fotokoagulację laserową stosować na mikrołtętniaki, ulegające wzmocnieniu po podaniu fluoresceiny lub/oraz z których obserwowany jest przeciek fluoresceiny.

Opcjonalnie:

Leczenie mikrołtętniaków <125 µm średnicy w najdłuższej osi, które nie ulegają wzmocnieniu po podaniu fluoresceiny; przecieków w obrębie krwotoków; leczenie mikrołtętniaków lub innych ogniskowych przecieków w siatkówce umiejscowionych dalej niż 2dd od środka plamki.

Nie należy laserować krwotoków w obrębie warstwy włókien nerwowych siatkówki (krwotoki płomykowate i linijne) oraz krwotoków plamkowatych. Fotokoagulując krwotok można poparzyć znaczny obszar siatkówki.

3. Kortykosteroidy.

Proces zapalny odgrywa ważną rolę w przerwaniu bariery krew-siatkówka i zwiększonej przepuszczalności włośniczek siatkówki. Sterydy działając przeciwzapalne zmniejszają przepuszczalność naczyń, np. poprzez zmniejszenie produkcji prostaglandyn i VEGF. Terapia ta niesie jednak ze sobą ryzyko rozwoju zaćmy i jaskry – być może jest to jednak jakaś alternatywa leczenia u pacjentów z pseudofakią. Obecnie stosuje się triamcynolon /Kenalog/, fluocynolon /Retisert, Iluvien (rejestracja w 6 krajach UE)/ i deksametazon /Ozurdex/. Żaden z w/w nie ma rejestracji w Polsce do leczenia DME.

Leczenie steroidami jest traktowane jako leczenie drugiego lub trzeciego rzutu, po iniekcjach doszklistkowych preparatów anty-VEGF i laseroterapii.

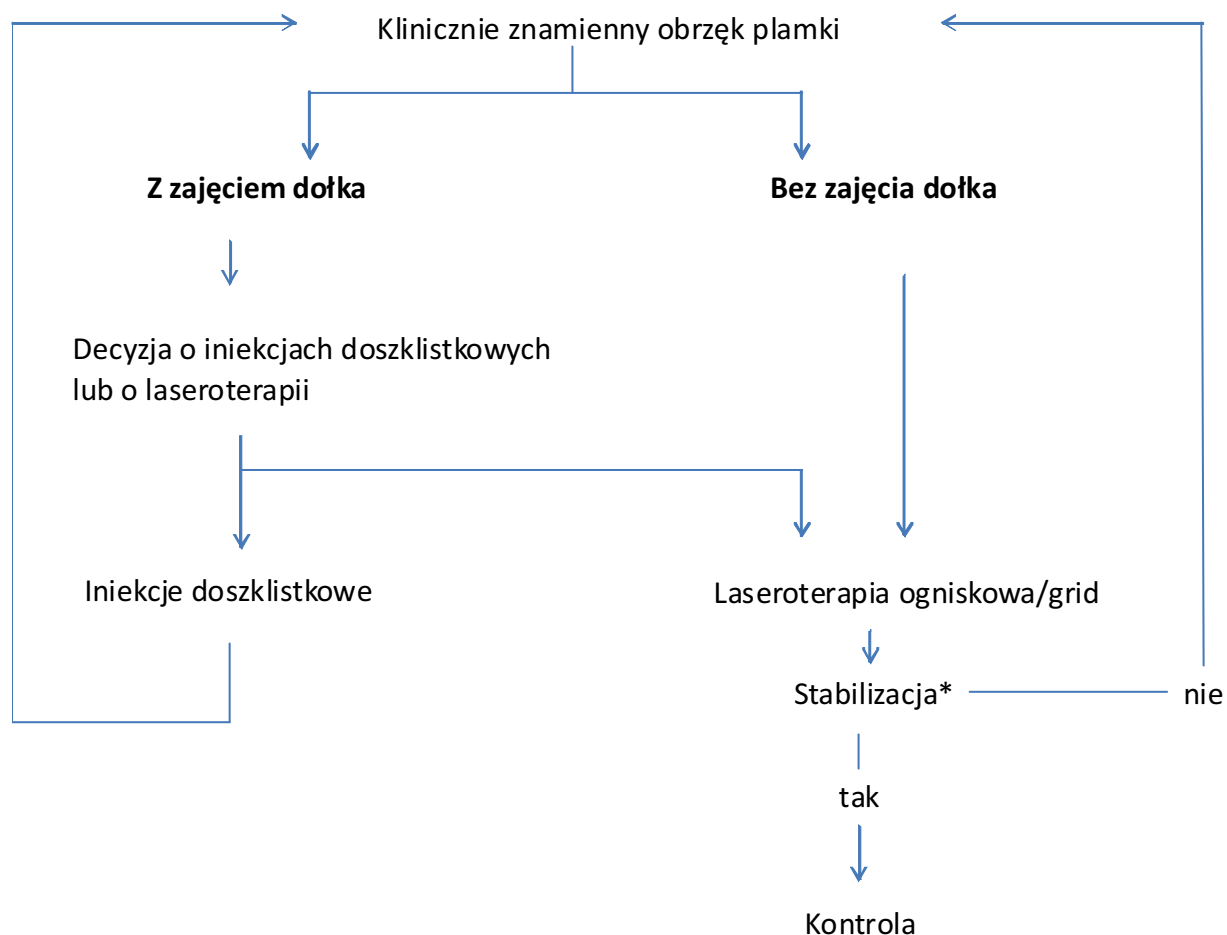
Badanie DRCR.net wykazuje poprawę widzenia po podaniu triamcynolonu w ciągu 2 lat obserwacji, jednakże nie stwierdzono przewagi triamcynolonu w monoterapii nad fotokoagulacją laserową. Badanie to wykazało przewagę terapii łączonej ranibizumab + FK nad triamcynolonem + FK.

4. Terapie złożone

Poniżej przedstawiono możliwe terapie złożone, których skuteczność była sprawdzana w badaniach klinicznych:

- A. Ranibizumab i FK (READ2)
- B. Ranibizumab i FK (RESTORE)
- C. Ranibizumab z FK w porównaniu z triamcynolonem i FK (DRCR.net)
- D. Panfotokoagulacja z FK z ranibizumabem lub triamcynolonem (DRCR.net)
- E. Bevacizumab i triamcynolon
- F. Bevacizumab i FK
- G. Triamcynolon i FK

Proponowany **schemat laseroterapii plamki** opracowany na podstawie zaleceń Niemieckiego Towarzystwa Okulistycznego (DOG) z 2013 roku:

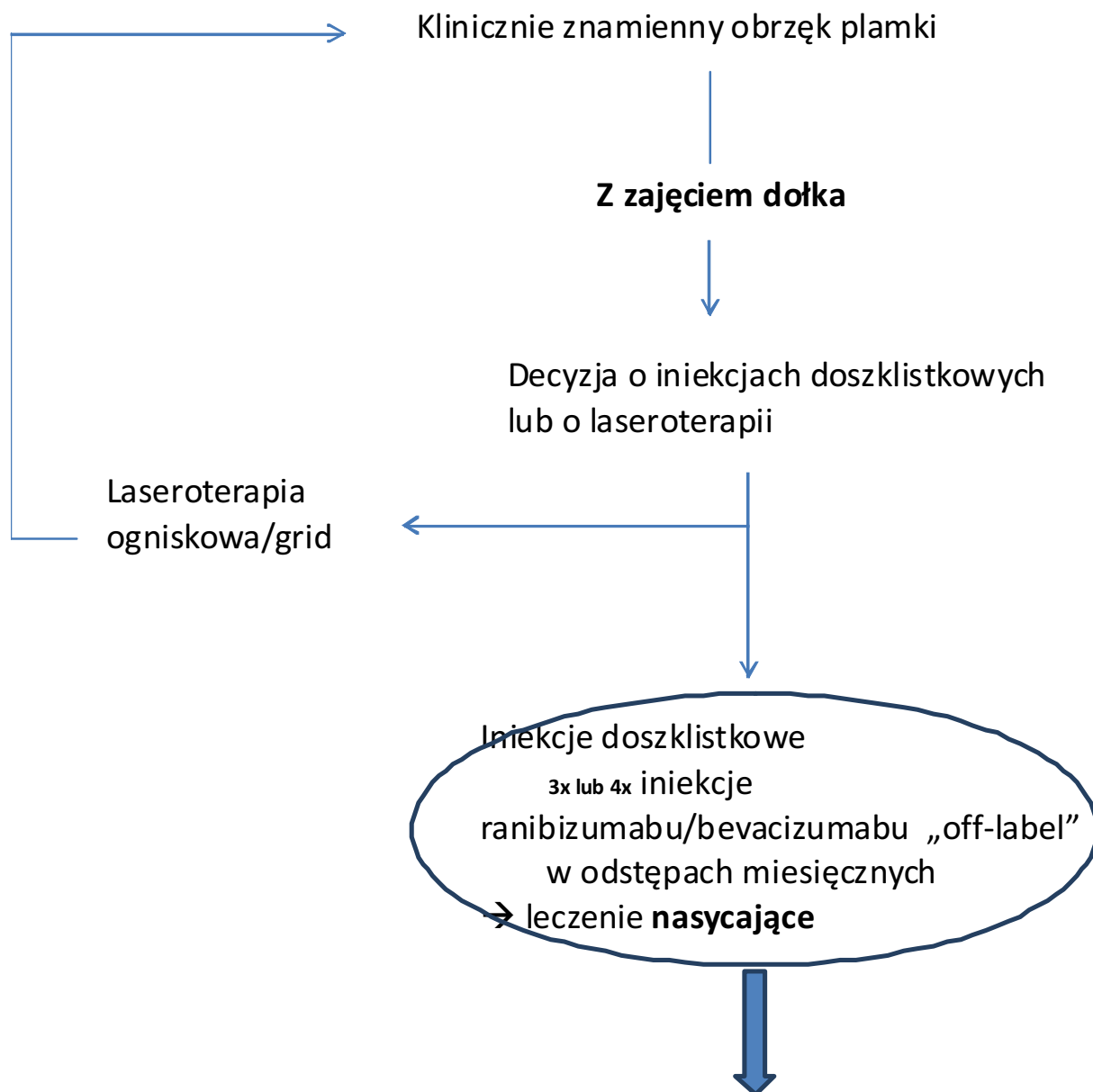

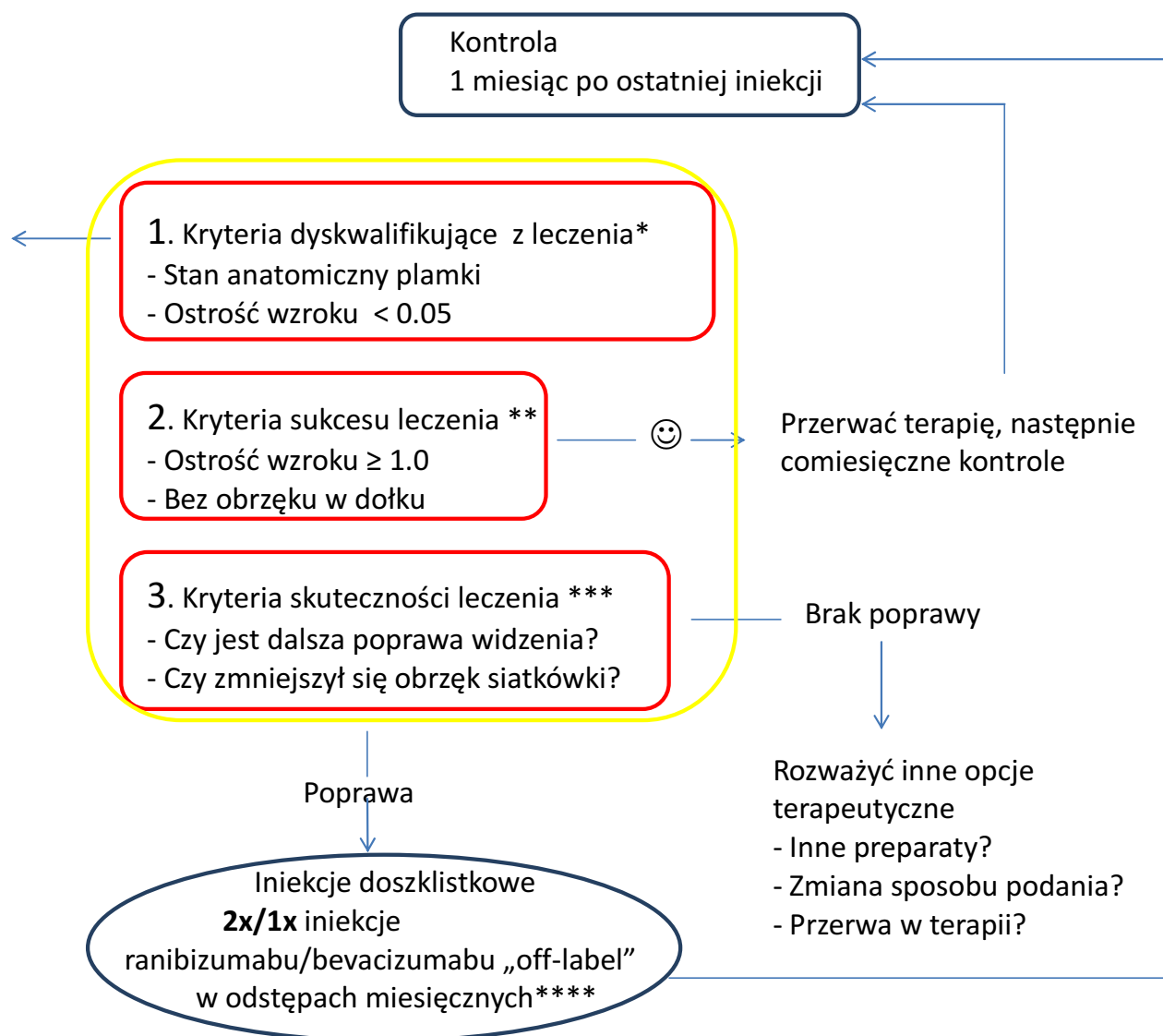
*) Kryteria dla powtarzania laseroterapii ogniskowej/grid

- odstęp od przebytej laseroterapii wynosi co najmniej 13 tygodni
- obecność cech niewystarczającej laseroterapii: nadal przeciekające mikrowłośniaki w obszarze wcześniejszego zabiegu laserowego

Pacjenci z DME poddani laseroterapii są kontrolowani co 3 miesiące.

Proponowany **schemat podawania zastrzyków do komory ciała szklistego** opracowany na podstawie zaleceń Niemieckiego Towarzystwa Okulistycznego (DOG) z 2013 roku:

*) Kryteria dyskwalifikujące do leczenia są spełnione, jeśli spełniony jest jeden z poniższych punktów:

- stan morfologiczny plamki nie rokuje poprawy funkcjonalnej, np.:

1. przy rozległym zaniku fotoreceptorów (w OCT zanik warstw zewnętrznych siatkówki);

2. w makulopatii niedokrwiennej

lub

- najlepsza skorygowana ostrość wzroku < 0.05, jeżeli stan siatkówki nie rokuje poprawy widzenia po leczeniu lub poprawy spontanicznej

***) Kryteria sukcesu leczenia są spełnione, jeśli spełniony jest przynajmniej jeden z poniższych punktów:

- ostrość wzroku 1.0 lub lepsza
- lub
- nie stwierdza się obrzęku w obrębie dołka w SD-OCT lub AF

****) Kryteria skuteczności leczenia są spełnione, jeśli spełniony jest przynajmniej jeden z obu punktów:

- dalsza poprawa widzenia o co najmniej 1 linijkę w ciągu ostatnich 3 miesięcy
- lub
- udokumentowane w SD-OCT zmniejszenie obrzęku siatkówki centralnej o co najmniej 10 % w ciągu ostatnich 3 miesięcy

*****) Kontynuacja leczenia

- kontynuacja leczenia po dawkach nasycających lub po przerwie w terapii (trwającej od 2 do 23 miesięcy). Jeżeli między 2 a 24 miesiącem wystąpi progresja obrzęku siatkówki centralnej, to wówczas podajemy kolejne 2 zastrzyki. Jeśli nadal występuje obrzęk w dołku, to podajemy 1 zastrzyk. Następnie przeprowadzamy comiesięczne kontrole decydując o zastrzyku doszkliskowym w zależności od stanu siatkówki.
- po przerwie w terapii trwającej ponad 24 miesiące: podajemy 3 lub 4 iniekcje (tak jak początkowe leczenie nasycające)

Panel ekspertów europejskich (*Bondello i wsp. 2012*) zaleca stosowanie ranibizumabu w monoterapii u pacjentów z obniżeniem VA z lokalizacją poddołkową.

5. Obrzęk plamki wywołany trakcją szklistkowo-siatkówkową lub błoną nasiatkówkową powinien być leczony chirurgicznie przy pomocy witrektomii z usunięciem lub bez usunięcia błony granicznej wewnętrznej siatkówki (ILM).

Pacjenci z DME wymagają właściwej opieki diabetologicznej z okresową kontrolą hemoglobiny glikowanej, poziomu lipidów i ciśnienia ogólnego. Intensywna kontrola poziomu cukru i ciśnienia tętniczego zmniejsza ryzyko rozwoju klinicznie znaczącego obrzęku plamki. Uzyskanie pełnej kontroli metabolicznej powoduje zmniejszenie grubości siatkówki i poprawę widzenia u pacjentów z łagodną postacią DME bez wprowadzania leczenia miejscowego.

W czasie kontroli po leczeniu wykonujemy badania :

1. Ostrości wzroku
  2. Ocenę odcinka przedniego w lampie szczelinowej
  3. Pomiar ciśnienia śródgałkowego
  4. Gonioskopię
  5. Badanie dna oka po rozszerzeniu źrenic
  6. OCT przed pierwszą iniekcją i po każdej kolejnej iniekcji
  7. Angiografię fluoresceinową opcjonalnie
- przed rozpoczęciem leczenia
  - w celu oceny skuteczności leczenia laseroterapii
  - w przypadku wątpliwych wyników OCT
  - w przypadku wystąpienia pogorszenia (np. w sytuacji nieskutecznej kontroli cukrzycy, chorób ogólnych np. infekcji, zabiegów operacyjnych, zmiany leczenia np. intensywnej insulinoterapii)
  - przed planowaną ciążą

Piśmiennictwo:

- 1, Stellungnahme der Deutschen Ophthalmologischen Gesellschaft, der Retinologischen Gessellschaft und des Berufsverbandes der Augenärzte Deutschlands. Therapie der diabetischen Makulopathie. Stand April 2013
- 2.Lang GE. Diabetic macular edema. Ophthalmologica 2012; 227:21-29
- 3.Zur D, Loewenstein A. Combination therapy for diabetic macular edema. J Ophthalmol 2012;2012,484612
- 4.Javey G, Schwartz SG, Flynn Jr HW. Emerging pharmacotherapies for diabetic macular edema. Exp Diabetes Research 2012; 2012, 548732